

Banjolučki mučenici naših dana

Marko LUKENDA, *Spaljene zemaljske ruže: vlč. Filip Lukenda i s. Cecilija Grgić*, Zagreb 1999., 192 str.

U posljednje vrijeme Sveti Otac Ivan Pavao II., predvođeci Crkvu da prijede prag trećeg tisućljeća, često piše i govori o najeminentnijim svjedocima kršćanske vjere, o svjedocima krvlju - mučenicima. Podsjeća kako je cijela povijest Katoličke Crkve povijest mučenika i mučeništva, a naše 20. stoljeće, koje je na izmaku, dalo ih je osobito velik broj. Zagovoru suvremenih mučenika Papa je u jednoj propovijedi u Paderbornu 22. lipnja 1996. pripisao velike događaje našeg vremena: Drugi vatikanski sabor, Svjetski dan molitve za mir na Novu godinu, molitvena okupljanja mladeži svijeta itd. U apostolskom pismu *Nadolaskom trećeg tisućljeća* (br. 37) i u buli *Otajstvo utjelovljenja* (br. 13) potiče cijelu Crkvu da nadopuni, odnosno iznova sačini martirologij, popis mučenika, onako kako su nekoć činili prvi kršćani. Primjeri mučenika učvršćuju nas u vjeri i vjernosti, a svojim zagovorom mole nam snagu od Gospodina, opominje Sveti Otac. Njegove su doslovne riječi iz spomenute propovijedi: "Požurimo se, da sva ova svjedočanstva prave veličine duha i svetosti ne prekrije zaborav. Martirologij nije samo registriranje činjenica. On je opomena." (*L'Osservatore Romano*, njem. izdanje br. 26/1996., str. 15).

Knjiga o kojoj je ovdje riječ jedan je odgovor na taj Papin poticaj. Znakovito je da joj autor nije svećenik, nego teolog laik. Riječ je o prikazu životnog puta, djelovanja i stradanja vlč. Filipa Lukende

i redovnice s. Cecilije Grgić iz Družbe sestara milosrdnica, koji su svoj život završili mučeničkom smrću 12. svibnja 1995. u Presnačama na rubu Banje Luke. Autor, brat mučenika Filipa Lukende, uložio je veliki trud sakupljajući građu za ovu knjigu. Prikupio je sve što je objavljeno o Filipu i njegovu djelovanju, te trpljenju i mučeništvu. Prikupio je i veoma brojna svjedočanstva njegovih župljana iz župe Presnače nakon mučeničke smrti njega i njegove vjerne suradnice, s. Cecilije Grgić. Autor je učinio lijepu gestu kad je dao da o s. Ceciliji progovore njezine susestre koje su sročile šesto poglavlje ove knjige u kojemu on nije činio nikakvih zahvata. Učinila je to uz pomoć svojih susestara s. Miroslava Ljevar, koja je jedna od posljednjih, ako ne i posljednja osoba koja je mučenike Filipa i Ceciliju vidjela žive, samo nekoliko sati prije njihove smrti.

Autor je također zamolio za suradnju svoje i bratove (Filipove) prijatelje, koji danas imaju najodgovornije službe u Crkvi Bosne i Hercegovine. Tako je uzoriti kardinal Vinko Puljić, nadbiskup vrhbosanski, napisao predgovor, biskup banjolučki mons. dr. Franjo Komarica pogovor, a treći iz te generacije, autor ovog prikaza, uvodnu riječ. Sva trojica smo Filipovi prijatelji i školski kolege sa studija, a biskup Komarica mu je zadnjih šest godina njegova života bio i Ordinarij. Vjerujem, da na svoj način svi spomenuti tu knjigu osjećamo kao svoju. Ovakva suradnja je, valjda, jedincat primjer u našoj bibliografiji.

Knjiga *Spaljene zemaljske ruže*, objavljena u izdanju samog autora, privlači veoma ukusnom opremom: tvrdi uvez, na najfinijem papiru, s mnoštvom fotografija u boji i crnobijelih, te preslika dokumenata i novinskih vijesti koji tekstu

daju laku preglednost i čitljivost, te ga sjajno ilustriraju. Knjiga obuhvaća 192 stranice, koje se čitaju u jednom dahu, a podijeljena je u deset nejednakih poglavlja. Evo njihovih naslova:

- I. Do svećeništva,
- II. U vinogradu Gospodnjem,
- III. Zatvor,
- IV. Filip na slobodi,
- V. Stradanja u banjolučkom kraju,
- VI. S. Cecilija - Pava Grgić,
- VII. Neizvjesnost,
- VIII. Mučeništvo,
- IX. Presnački župljani o svom župniku i
- X. Svjedočanstva zajedništva.

Pišući laganim i čitkim stilom, autor je zbivanja smjestio u vrijeme i prostor, od Filipova djetinjstva u rodnim Barlovcima kod Banje Luke, preko pripreme na svećeništvo u sjemeništu i bogosloviji, pa do njegova svećeničkog djelovanja i osobito trpljenja i smrti.

U prvom poglavlju donosi podatke o podrijetlu i doseljenu Lukenda iz Tihaljine u Hercegovini u Barlovce. U nekoliko snažnih slika ocrta život u rodnim Barlovcima u poratno komunističko vrijeme. Neke scene, npr. u podnaslovu *Marija Terezija u Barlovcima*, podsjećaju na najbolje Džaltine stranice i sjajno ocrta vaju komunističke *aparatičke* koji naduto i s visoka upravljaju sudbinama ljudi. Upravo u takvim okolnostima komunističke strahovlade započinje Filipov put prema oltaru.

Poglavlje *U vinogradu Gospodnjem* prikazuje Filipovu svećeničku djelatnost na tri postaje: kapelana u Banjoj Luci (1969.-1970.), župnika u Glamoču (1970.-1972.) te župnika u Presnačama do njegova uhićenja 24. siječnja 1986. U to razdoblje pripada i proglašenje presnačke župne crkve dijecezanskim svetištem sv. Terezije od Djeteta Isusa

1. listopada 1985., a tom je prigodom kardinal Kuharić prvi put pohodio tu župu.

Najsnažniji mu je pripovjedački dio treće poglavlje, odnosno prikaz suđenja na montiranom procesu pred komunističkim sudom, vjerno prenoseći tragikomične prizore bahate nadmoći i sile, ali i mira pravednika kojim je odgovarao na optužbe i primio nepravednu osudu. Čitatelj ga doživljava kao najzbuđljiviju dramu i zajedno s glavnim likom doživljava aroganciju suca i tužitelja, svu bijedu nagovorenih svjedoka, od kojih neki sami priznaju da su dobili od policije tekst koji imaju naučiti i izrecitirati kao svoje svjedočenje, a s druge strane hrabrost onih malobrojnih koji ne žele teretiti nevina svećenika, svjesni da će zbog toga i oni imati posljedica. No najviše imponira smirenost, ali i odrešitost optuženog koji je svjestan da će biti osuđen, ali da je on moralni pobjednik. To su osjećali svi nazočni sve vrijeme suđenja. Osobno sam bio svjedok toga sudskog procesa i nikada neću zaboraviti Filipovih riječi izrečenih u prepunoj sudnici na kraju suđenja (autor ih ne donosi, jer taj put nije pušten u sudsku dvoranu): *Ja sam nevin, ali ja sam svećenik i opraštam svima koji protiv mene svjedoče i koji me optužuju i sude.*

Sudska dvorana je za trenutak zanijemila, svima je nakratko zastao dah. Djelovao nam je poput prvomučenika Stjepana na kojega se sa svih strana nabacuju kamenjem optužbi i osude, a on moli: "Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!" (Dj 7,60). Autor suđenje svome bratu doživljava kao biblijske prizore progona pravednika, što ga kao diplomiranoga teologa asocira na određene biblijske tekstove kojima prožima osobito ovo poglavlje.

Sljedeće je poglavlje posvećeno

prikazu Filipova liječenja i djelovanja nakon puštanja na slobodu 24. srpnja 1987. do mučeničke smrti 12. svibnja 1995. U tom je vremenu Filipovim revnim zalaganjem presnačko svetište postalo cilj misijskog hodočašća. Prvo takvo hodočašće iz svih krajeva ondašnje države zbilo se 1. listopada 1990., a i tom je prilikom Presnače pohodio prvi čovjek Crkve u Hrvata zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić.

Potresno je i dramatično poglavlje o Filipovu i Cecilijinu mučeništvu, od prve tragične vijesti koja je dala naslućivati da se dogodilo nešto strašno, kojemu je autor posvetio najkraće poglavlje ove knjige, a naslovljenim *Neizvjesnost* do jasnog saznanja da su oni dovršili svoju životnu trku u poglavlju *Mučeništvo*.

Osobitu težinu ima poglavlje u kojem Filipovi nekadašnji župljani svjedoče o angažiranom, zauzetom, revnom svećeničkom životu, koji je cijeli život izgarao, a na kraju sa s. Cecilijom doslovce i izgorio za svoje stado, za vjernike župe Presnače. Zločinci su zapalili vatru da sažežu tijela Filipa i Cecilije, a upalili su svjetlo mučeničke aureole koje se više nikada neće ugasiti. U martirologiju ispaćene banjolučke Crkve stajati će zlatnim slovima ispisano: Filip i Cecilija, mučenici, Presnače 1995.

Završno, deseto poglavlje s naslovom *Svjedočanstva zajedništva* ustvari je slikovni okvir onoga što se proteže kroz cijelu knjigu.

I konačno nekoliko riječi o poglavlju u kojemu je govor o stradanjima katoličkih vjernika i njihovih svećenika u banjolučkom kraju. Moram reći kako je ono najtanja karika u lancu ovoga djela. Ponajprije u njega je uvršten dio teksta koji ne bi baš pripadao u ovo poglavlje i to će valjati kod eventualnog novog

izdanja preraditi. Govoreći o broju i imenima stradalih banjolučkih svećenika u Drugom svjetskom ratu, autor nije imao najpouzdanije izvore, pa onda ni brojevi nisu uvijek pouzdani (npr. Bakovićev popis, *Svećenici - žrtve rata i poraća* jest radni materijal koji se upravo doraduje, drugi su pak autori: Beljo, Omrčanin, Nikolić pisali u izbjeglištvu, gdje im nisu bili dostupni svi podaci itd.). Upravo prikupljam podatke o žrtvama Drugog svjetskog rata i poraća među duhovnim zvanjima banjolučke biskupije, pa sam slobodan ovdje iznijeti najnovije podatke do kojih sam došao:

Biskupijski kler:

ubijeni, umrli u zatvoru i nestali biskupijski svećenici - 12; ubijena bogoslova banjolučke biskupije - 2; ubijena sjemeništarca banjolučke biskupije - 3.

Franjevci:

ubijeni i nestali franjevci svećenici s područja banj. bisk. - 13; ubijeni i nestali franjevački bogoslovi - 3; ubijeni franjevački sjemeništarci - 2; ubijeni franjevac časni brat - 1.

Trapisti:

braća laici trapisti poginuli - 5.

Ubijenih, poginulih i nestalih svećenika u Drugom svjetskom ratu i poraću s područja banjolučke biskupije je, dakle, ukupno 25. Bogoslova, sjemeništaraca i časne braće 16. Sveukupno 41!

Autor je, slijedeći Bakovićev popis, kao poginule naveo i trapiste svećenike Greilacha, Neumanna i Seinea (str. 128), ali ni jedan od njih nije umro u logoru.

Svećenici Dragutin Muljević i Stjepan Kulušić također su umrli prirodnom smrću; prvi još u siječnju 1941., a drugi puno kasnije, tek 1955. Prema tome valja korigirati i Kožulovu *Spomenicu žrtvama ljubavi zagrebačke nadbiskupije*, a s oprezom koristiti podatke knjige *Raspeta*

Crkva u BiH, jer tamo stradalnici nisu točno specificirani. Ovo samo kao aktualna nadopuna i napomena za buduća izdanja!

Zaključak. "Ova knjiga o vlč. Filipu i s. Ceciliji nije dovršena i ne može biti dovršena dok se ne dozna potpuna istina o njima!" - poručuje njezin autor (str. 159), svjestan da ni tijekom mučeničke smrti vlč. Filipa i s. Cecilije još nije posve rasvijetljen. Lako je složiti se s tom autorovom tvrdnjom, jer je očigledno da treba doći do pune istine, ne zato da sudimo njihovim ubojicama - to neka čine zemaljski sudovi i pravda Božja - nego da do kraja osvjetlimo svu veličinu žrtve ovih mučenika koji zavrjeđuju da Crkva povede postupak za njihovu beatifikaciju i kanonizaciju, te da ih stavi za uzor generacijama sadašnjih i budućih vjernika. Autoru hvala što nas je ovom knjigom na to podsjetio i potaknuo. Uvjeren sam da je ovo samo prva stranica jednog velikog martirologija ispaćene i razapete banjolučke Crkve. I ostali svećenici mučenici banjolučke, mostarsko-trebinjske i vrhbosanske Crkve čekaju svoje autore. To je dug nas živih njima mrtvima, čija je smrt bila svjedočanstvo vjere i vjernosti.

Anto Orlovac

Evandeosko mirotvorstvo

Božo VULETA - Rebecka ANIĆ, *Na putu mira*, Franjevački institut za kulturu mira i Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Split 1999., 298 str.

Suvremeno katoličko razmišljanje o miru (Vidi: G. MATTAL, "Pace e pacifismo", u: F. COMPAGNONI - G. PIANA - S. PRIVITTERA, izd., *Nuovo dizionario di teologia morale*, Cinisello Balsamo 1990., 873-881.) polazi od činjenice da postoje različiti koncepti mira i pacifizma. Konstatira da je najrašireniji koncept *negativnog mira*, shvaćen prvenstveno kao odsutnost rata. To je ustvari: mir pod svaku cijenu, radi blagostanja jedne grupe ili naroda; mir bogatog Sjevera, na račun siromašnog Juga; mir koji se temelji na oružju; diplomatski i politički mir koji idealizira kompromis i dijalog u vrhu, a ne uzima ozbiljno zahtjeve baze niti ima ozbiljnu namjeru stvoriti kulturu mira.

Pod utjecajem različitih idejnih inspiracija nastaje i koncept *pozitivnog mira* čija je karakteristika: porast smisla za pravednost, poštivanje prava pojedinaca i naroda. Utemeljen je ne na oružju nego na snazi istine i aktivnog nenasilja. Unutar takve koncepcije, koja je prilično raširena među kršćanima, ističu su dva oblika pacifizma, naime: "radikalni i integralni pacifizam" koji smatra nemoralnim (i protuevandeoskim) svaki oblik ubojstva čovjeka; "relativni pacifizam" koji vodi računa o okolnostima u kojima i kršćanin može biti ovlašten da se brani (oružjem) od agresora koji napada...

Osim ova dva postoje i drugi oblici pacifizma: "instrumentalni pacifizam" koji se zalaže za globalno razoružanje i